

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 6, 2017

УДК 504:327.82

*A. B. Bokhan,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ПРОЕКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ІСТОРИЧНИЙ ТЕРЕН ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Alina Bokhan,
PhD in Economics, Doctoral Student at the Department of International Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics*

PROJECTION ENVIRONMENTAL DIPLOMACY ON THE HISTORICAL TERRAIN OF ECONOMICS

Розглянуто нові підходи в розумінні проєкції екологічної дипломатії на історичний терен господарювання в контексті українознавства та міжнародної політики економічного розвитку. Представлено особливості зовнішньої політики і стилі діяльності в дипломатичній сфері епохальних періодів становлення української державності. Визначено роль природних факторів у розвитку натурального господарства, активізації зовнішньої торгівлі та налагодженні комунікацій між країнами. Констатовано, що вигідне геополітичне розміщення часто зумовлювало боротьбу за природні та людські ресурси, посилювала економічну напругу та змінювала якість потенціалу терену. Політична експансія, військова агресія, знищення етнічного населення мало ознаки деструктивного впливу на довкілля та наступні покоління людства. Розвиток дипломатії сприяв можливостям досягнення політичних, прагматичних, комерційних, культурних і миротворчих цілей. Екологічна дипломатія в консолідуєчому форматі дій суспільства має бути спрямована на покращення рівня екологічної культури взаємодії країн в умовах глобалізації.

New approaches to understanding the projections of environmental diplomacy on the historical territory of economic management in the context of Ukrainian studies and international policy of economic development are examined. Features of foreign policy and style of activity in the diplomatic sphere of epochal periods of the formation of Ukrainian statehood are presented. The role of natural factors in the development of subsistence economy, the activation of foreign trade and the establishment of communications between countries is determined. It was stated that favorable geopolitical location often led to a struggle for natural and human resources, increased economic tension and changed the quality of the territory's potential. Political expansion, military aggression, the destruction of the ethnic population had signs of destructive influence on the environment and subsequent generations of mankind. The development of diplomacy contributed to the political, pragmatic, commercial, cultural and peacekeeping goals.

Environmental diplomacy in the consolidated format of the society's actions should be aimed at improving the level of the ecological culture of interaction between countries in the context of globalization.

Ключові слова: екологічна дипломатія, природа, терен господарювання, міжнародні економічні відносини, торгівля, екологічна культура.

Keywords: environmental diplomacy, nature, terrain of economics, international economic relations, trade, ecological culture.

Постановка проблеми. Новочасні реалії існування людства відображають багатогранну взаємозалежність всього живого в світі як екстраполяції його взаємодії з навколишнім природним середовищем у часовому та просторовому вимірі. Свідченням цьому є динамічна й структурна трансформація світового господарства під впливом ринкових і екологічних детермінантів. Унаслідок цього привноситься еволюційний модернізм у сферу дипломатизації міжнародних економічних відносин. Адже збереження природної спадщини через узгодження ресурсних, економічних, екологічних та ін. інтересів суспільства є актуальним для всіх генерацій і поколінь людства.

Шукаючи істину в примноженні життєвих благ і духовних скарбів, величі панування цивілізацій шляхом підкорення сил природи і завоювання великих просторів, суспільство досить часто опинялось перед зачиненою «брамою єднання часів». Де внаслідок лихоліть губились пам'ятки й призабувалися екологічні застороги мудреців, провидців, воїнів і учених щодо надбань в застосуванні сили дипломатії для мирного співіснування.

Генератором активності спільнот завжди слугувала їх територія життя, що була унікальною платформою для відтворення самобутньої культури етносів (народів, націй, держав) та утворення особливого інформаційно-комунікативного, торговельно-економічного й соціально-екологічного середовища їх взаємодії. Визначаючи специфіку й характер цих процесів у національному й міжнародному контексті, на історичному терені господарювання українства також виникали прогресивні або регресивні проекції дипломатії екологічного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова контурність розвідок присвячених історичним аспектам екологічної дипломатії охоплює філософські, політологічні, економічні, природознавчі, соціологічні, етнологічні та інші важливі компоненти (О. Горбач, А. Мазаракі, О. Одрін, Й. Радкау [1-4] та ін.).

Постановка завдань і методика досліджень. Метою статті є дослідження проекції екологічної дипломатії на історичному терені господарювання в аспектах українознавчої та еколого-економічної специфіки в її репрезентації. У відповідності до мети дослідження в статті застосовуються методи історичного пізнання, абстрагування, узагальнення, дедукції та індукції, що значно поглиблюють розуміння генези екологічної дипломатії. Використання спеціальних методів забезпечують виявлення давніх інтеграторів екологізації світогосподарських процесів. Інформаційною базою з даної проблематики слугує аналіз праць відомих вітчизняних і зарубіжних вчених.

Вклад основного матеріалу дослідження. У первісних узагальненнях досвіду на різних теренах господарювання людства, природа часто сприймалась як допоміжна, так і загрозна сила. Так, у давньоукраїнських міфах переважна більшість богів опікувалась природою (Дажбог, Волос, Жива, Лада, Ярило та ін.)^[1]. Від часів трипільської культури (IV-III до н.е.) аж до 988 р. пантеон давньоукраїнської міфології (у вигляді божеств, героїв) невпинно збагачувався й диференціювався. Причина тому – розвиток продуктивних сил, знань і культури; активізація міжплемінних та міжнародних зв'язків. Саме тому вже з періоду V ст. до н. е. з'являються боги торгівлі, гостинності, родючості, рільництва, ковальства та ін. Особливу історичну роль у цьому процесі відігравали Волхви – служителі язичницького релігійного культу та перші «дипломати» в узгодженні чи приборканні стихій між Небом і Землею. Вони були носіями стародавньої української духовності й екологічної культури: дбали про охорону священних лісів, гаїв, рік; розвивали народну медицину, астрономію, географію; сприяли торгівлі й дипломатії між сусідніми народами; створили вчення про Деміурга – Першотворця землі та довколишнього світу. За часів трипільської доби вони розробили демографічну концепцію розвитку, котра регулювала приріст населення в наддніпрянських регіонах, де мешкали багатодітні племена. Внаслідок цього формувалися молоді общини переселенців «на нові землі», які рухалися до Індії, Месопотамії, Малої Азії, Палестини, Єгипту, Північної Італії, о. Крит, Західну Європу та колонізували Балкани [5].

Зароджувались і набували урізноманітнення міжнародні контакти, що за своїм змістом відображали ступінь екологічності взаємодії суспільства і його впливу на довкілля. Адже за існуючими екологічними законами, в будь-якому середовищі має місце конкуренція за ресурси та необхідність у збалансуванні її прийнятного рівня корисності. Чим складніше відбувався поступ соціуму в природній ієрархії, тим більше він вимагав енергії для забезпечення стійкості й безпеки, продукування значної маси ентропії та корегування еко-балансу. Зазвичай, розквіт і занепад цивілізацій пов'язують з їх енергетичними режимами і спроможністю застосування ними інструментів дипломатії в досягненні не лише прагматичних, але й культурних й миротворчих цілей.

Далебі самі настанови до екологічної дипломатії походять із природно-унікальних терен господарювання. Наприклад, історію дипломатії Київської Русі, науковців умовно поділяють на три періоди: додержавний (кінець V і сер. IX ст.);

ранньодержавний (другій пол. IX-XI ст.); часів удільної роздробленості держави (XII-XIII ст.). Міжнародні перетрактації провадились на різних дипломатичних рівнях, але найбільш відповідальні посольства очолювали великі князі. Так, у 946 р. на чолі з княгинею Ольгою, урядовці, послы, князі та купці вперше відвідали Константинополь з мирним візитом. Але вже з кінця XI-XII ст., посольські функції виконували довірені люди князів: великі бояри, полководці, старші дружинники, єпископи, священники. Особливою віхою в давньоруській дипломатії, організації посольської служби й дипломатичного імунітету, вважається запровадження християнства. Поступово утворилась ієрархія дипломатів, у якій розрізняли «сола» (посла), «вестника» або «посольника» (представники уряду нижчого рангу) [6].

Руські князі характеризувалися певним стилем дипломатії, як володарі природно-багатих східноєвропейських земель і просторів, вони укладали вигідні для своєї держави угоди з керівниками інших держав. Мотивацією князів було забезпечити ринки збуту продукції землеробства, скотарства й ремісництва, які збиралися з підвладної людності у вигляді данини. Загалом дипломатія Київської Русі переслідувала як близькі тактичні, так і далекі стратегічні цілі, прагнула відійти від воєнних до мирних засобів ведення зовнішньої політики у контексті торговельної, економічної й ресурсної доцільності. Відомо, що багатогалузеве господарство Київської Русі мало натуральний характер. Розвитку зовнішньої торгівлі сприяла природна система комунікацій, яку формували ріки Дніпро, Прип'ять, Десна, Сож (напр., контроль над торговельним шляхом «із варяг у греки» забезпечував великі прибутки та мотивував східнослов'янські племена до дипломатії, контактності й об'єднання навколо Києва аби користуватися цим потужним фінансовим джерелом).

Разом з цим до хрещення Русі та після нього Київська влада була у певній мірі незалежною від Константинополя, використовувала офіційне прийняття християнства як глибоку політичну ідею та релігійний інтегратор для об'єднання руських земель [1]. Очевидно, що використання їх географічного, природно-ресурсного й людського потенціалу значно видозмінювало «якість терену».

Володимир Мономах і його син Мстислав залишили наступникам Давньоруську державу об'єднаною, могутньою та сильною. Але вже з 30-х рр. XII ст. країна розділилась на півтора десятка земель і князівств, володарі яких змагались за кращі волості, міста та природні ресурси між собою. За доби удільної роздробленості Київської Русі відбувались нескінченні війни між князями, палали міста й села, гинули люди та знищувалось все живе у докільлі. Цьому передувало настання феодалного способу виробництва, зростання великого князівського та боярського землеволодіння. Накопичуючи земельні та інші багатства, бояри ставали економічно дієздатними, а відтак прагнули до впливовості у суспільно-політичному житті за будь-якої ціни без врахування екологічних наслідків. Сформувалась дипломатія міжкнязівських відносин, що базувалася на сюзеренно-васальних засадах. Існувала практика скріплення договорів «крестними грамотами», але досить часто вони порушувалися та супроводжувалися образами й убивствами послів, заручників і самих князів. Такого роду дипломатія мала ознаки антиморального змісту з огляду провокування різних небезпек для життя людей і погіршення екології добробуту суспільства.

Розвиток Української держави, її надзвичайно вигідне геополітичне розміщення, спричиняло боротьбу за природні ресурси та ескалацію соціально-економічних конфліктів. Чисельні політичні експансії, військова агресія, знищення корінного населення, варварське ставлення до природи мало всі ознаки деструктивного впливу на довкілля. Починаючи з XIV ст. українські землі перманентно входили до складу інших держав, які мали відмінності у державному управлінні, господарюванні й природокористуванні, а також веденні міжнародних справ, формуванні стилю дипломатичних зносин та їх відповідного представництва: Польща (король, сейм, міністри, канцлер, гетьмани); Велике князівство Литовське (великий князь, Рада панів, канцлер, писарі); Князівство Московське (цар, Боярська дума, Земський Собор); Російська держава (Посольський приказ). Але все ж, розмаїття природно-кліматичних умов і специфічні форми життєзабезпечення, стимулювали виникнення господарсько-екологічної адаптованості українства на історичному терені перебування.

Наприклад, ще за часів Запорізької Січі (кінець XVI і на початок XVII ст.) відбувалась інтенсифікація міжнародних контактів, оновлення інституту гетьманства та політики управління козацькою державою. Організоване мілітарно і політично, з високим рівнем самосвідомості, моральними і державотворчими орієнтаціями, козацтво з допоміжного військового контингенту в руках магнатів і шляхтичів перетворилося в дієвого міжнародного суб'єкта. Урядово-дипломатичні кола всіх сусідніх країн змушені були рахуватися з ним у своїх зовнішньополітичних планах. Розробка інструкцій для посланців щодо ведення переговорів з іноземними послами належала не гетьману й старшині, а військовій (генеральній) козацькій раді.

Серед загартованих у боях запорожців були і «воїни-характерники», які володіли навичками застосування сил природних стихій у бойових мистецтвах і техніках, військовій й дипломатичній справі. Вони здійснювали функції «проникнення» на ворожі території з метою руйнація планів супротивників (під виглядом подорожніх або купців). Характерники, беручи на себе обов'язки внутрішньої та зовнішньої безпеки, здійснювали глибоку розвідку для системи захисту, превентивної дипломатії й безпеки Запорізького війська. Але з розвитком державотворчих тенденцій, виникненням класу старшин і всеохоплюючої канонізації церкви з догматизації її вчення, поступово відбулась руйнація підвалин тієї величної сили, яку мала Січ.

Український мислитель С. Величко, аналізуючи політику й дипломатію Запорізького війська, дослідив проблеми патріотизму, етнічної ідентифікації й релігійного відступництва. Автор виокремлював божественне і природне право, відстоював невід'ємність прав людини, наданих Богом (природних) і натуральних (що випливають з природи живої істоти) прав. Земні закони мають відповідати природному праву. Саме з точки зору прагнення козацтва відновити порушені польським народом природні права людини він дослідив особливості Національно-визвольної війни сер. XVII ст. [7].

У ході цієї боротьби під приводом Б. Хмельницького (1648-1657 рр.) було відновлено українську державність і створено державний апарат, керівництво внутрішніми справами та дипломатичними відносинами. Стратегічні питання управління зовнішньою політикою вирішувалися на старшинській раді. Відомо сотні імен старшин, які координували ділові

переговори з іноземними послами й складала інструкції для українських послів. Але послы були зобов'язані точно виконувати дані їм доручення. Існували певні звичаї та міжнародні традиції, що закарбувались у давній запорізькій приказці: «Посол як мїх – що всипали в нього, те й висипали». Але коли йшлося про конструктивні переговори, то послы мали право укладати договори та враховувати специфіку не лише політичних інтересів, але й ресурсне забезпечення їх реалізації.

Разом з тим, у міжнародних ідеях і спільних діях Української гетьманської держави та Московського царства містилась неминучість суперечностей між ними щодо відвойованих земель і природних ресурсів, що явно свідчило про несумісність стратегічних цілей зовнішньої політики і дипломатії союзників. На час Переяславської ради 1654 р. вони керувалися різними інтересами, в основі яких була: 1) невизначеність становища обох сторін при розподіленні здобутків у війнах проти спільних противників; 2) специфічність впливу природних, кліматичних, соціальних, економічних, культурних й екологічних факторів на розвиток суспільства; 3) протилежність форм земельної власності та землеволодіння; 4) подібність технологічного оснащення у промисловості на фоні відмінностей у робочій силі. Вже у сер. XVII ст. сформувалися умови для переходу на капіталістичний спосіб виробництва, переважно дрібногосподарський сільськогосподарський вид продукування з використанням сімейної й вільнонайманої праці, а також значної позиційності у міжнародних справах [8].

Таким чином, зовнішня політика містила різні форми експансіонізму, що змінювало способи господарювання й природокористування, використовуючи за цього інструменти дипломатичного впливу (лояльні, агресивні, приховані) з певними екологічними наслідками для суспільства. З цього приводу відомий дипломат Г. Кіссинджер зазначає: «Російська імперія завжди демонструвала окремий стиль дипломатії. Адже перебуваючи на перетині трьох культурних сфер – європейської, азійської, мусульманської, – ніколи не була національною державою в європейському концепті осмислення. Росія щоразу змінюючи геополітичні контури й масштаб своїх теренів (унаслідок приєднання суміжних територій), корегувала політику державності та прагнула все ж таки розв'язати суперечності між: ідеями незахищеності та місіонерським завзяттям, вимогами Європи та спокусами Азії. Росія відіграла певну роль у політиці європейського балансування, але в духовному плані ніколи не була її частиною» [9].

До того ж сама масштабність території Російської імперії та зростання кількості населення зумовлювала специфіку господарювання, диверсифікацію промислів і використання природних ресурсів, а також і певне занепокоєння державних структур щодо їх надмірної експлуатації. Так, за часів Петра I. особлива увага приділялась охороні лісів як базису державної економіки, військово-морської могутності та міжнародного торговельного флоту Росії. У зв'язку з цим, було проведено загальне лісовпорядкування і створена Вальдмейстерська канцелярія при Адміралтействі. В її порядкуванні були ліси, що розташовувались вздовж берегів Волги, Оки, Ками, Дніпра, Дону та ін. Інструкцією 1719 р. лісної служби передбачалось всезагальна турбота про охорону і висадку нових лісів. Штраф за вирубку дерев складав 300% від їх собівартості. За часів Павла I. були вперше закріплено право власності держави на всі ліси Російської імперії та відповідальності за її використання. Але вже наприкінці XIX – поч. XX ст. відбулось зростання обсягів вирубки лісів, що було пов'язано з попитом на лісоматеріали для будівництва заводів, фабрик, залізниць і настанням епохи індустріалізації. Природоохоронна діяльність імперії та її внутрішня екологічна дипломатія перебувала у трьох вимірах: утилітарному, культурно-естетичному, науковому. Було сформовано лісове і мисливське законодавство, утворено систему лісоуправління й започатковано мережу охоронних природних територій, але внесок керівників держави в покращення екології терену був недостатньо комплексним, раціональним і тривалим [10].

Доцільно зазначити, що прояв природних, географічних і екологічних факторів у системі господарювання, завжди цікавили вчених через осмислення: «терен " нація " держава " політика " дипломатія " міжнародні економічні відносини». У цьому контексті можна виокремити наравати щодо:

- функціонального зв'язку між розташуванням української території та життям її автохтонів через вплив еллінських торговельних поселень; природної обумовленості українського терену як провідного центру в протистоянні з колонізаторськими структурами північного просторового комплексу (Ю. Липа) [11];

- аналізу колонізаційних процесів Росії, Польщі, Румунії щодо відокремлення та інтеграції у власний територіальний простір давніх етнографічних теренів України та асиміляції їх населення (С. Рудницький) [12];

- сприйняття України як певної ландшафтно-антропоної структури, в якій спільноти на різних етапах цивілізаційного розвитку, в залежності від різних природних і суспільних чинників, генерували соціокультурні системи міжнародної контактності (В. Крисаченко) [13] та ін.

Крім того, в політичній економії М. Тугана-Барановського можна віднайти тези щодо логіки екологізації суспільних відносин у просторі: «Зовнішня природа має великий вплив на суспільний лад і здійснює це опосередковано через господарство. Природа завжди обмежує коло можливого для людини – але це коло стає ширшим. Загальний розвиток стає вільнішим у тому розумінні, що він все більше визначається своїми власними, внутрішніми, соціальними, духовними, а не зовнішніми матеріальними силами. Залежність від зовнішньої природи ніколи не припиняється, але із зростанням культури, стає більш різноманітною і віддаленою, щораз більш ускладненою впливом соціальних факторів» [14]. Наразі простежується взаємообумовленість різних інтеграторів екологічної дипломатії, що знаходить відображення в сучасній інтерпретації потенціалу «терену господарювання» [15].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тисячолітня історія природокористування засвідчує наявність великих і незбагнених парадоксів еволюції, що відображають прояви «консонансів» і «дисонансів» як в природному, так і суспільному середовищі життя людства. Прагнення соціумів до науково-технічного й інформаційного прогресу є необхідною умовою їх стратифікації в світлі оновлення міжнародного еколого-економічного терену господарювання. За умов глобалізації

екологічна дипломатія має сприяти активізації зусиль суспільства у розширенні географії контактності й стратегічного партнерства між країнами, що значно об'єднає їх через покращення рівня екологічної культури й екологічної безпеки світі.^[2]

Список використаної літератури.

1. Горбач О. Історія і теорія зовнішньої політики. – Л.: Львів. держ. ін-т новітніх технол. та управл. ім. В. Чорновола, 2010. – 156 с.
2. Мазараки А. Торговля : история, цивилизация, мораль. – К.: Книга, 2010. – 624 с.
3. Одрін О. Екологія господарства античних держав Північного Причорномор'я – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2014. – 321 с.
4. Радкау Й. Природа и власть. Всемирная история окружающей среды / пер. с нем., сост. указ. Н. Ф. Штильмарк. – М.: Изд. дом «Высшая школа экономики», 2014. – 472 с.
5. Плачинда С. Словник давньо-української міфології. – К.: «Український письменник», 1993. С. 4-19.
6. Нариси з історії дипломатії України /за ред. В.А. Смолія. – К.: Видавничий дім «Альтернатива», 2001. С. 9-16.
7. Величко С. – український мислитель / Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. Шемшущенка, В. Бабкіна, В. Горбатенко. – К.: Генеза, 2004. С. 66-67.
8. Борисенко В. Закономірності й парадокси української дипломатії (1654-1657) // Пам'ять століть. 2009. №5-6. С.89-104.
9. Киссинджер Г. Дипломатія / Пер. с англ. В.В. Львова. – М.: Ладомир, 1997. С. 16.
10. Макеєва Е.Д. Становление и развитие природоохранной политики российского государства (XVII – начало XX века). // Изд. Саратов. ун-та. Сер. История. Международные отношения. 2016. Т. 16. Вып. 1. С.5-11.
11. Липа Ю. Панування, труд і лад. – К., 1999. Ч. 10. С. 12.
12. Рудницький С. Огляд національної території України. – Берлін: «Українське слово» в Берліні», 1923. – 141 с.
13. Крисаченко В.С. Україна : природа і люди. – К.: НІСД, 2002. С. 14.
14. Туган-Барновський М. І. «Основи політичної економії». Наук. ред. С. М. Злупко. – Львів : Видав. Центр Львів. нац. ун-ту ім. Ф. Франка, 2003. С. 129.
15. Бохан А. В. Інтегратори екологічної дипломатії // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016 №5. С. 19-29.

References.

1. Gorbach, A. (2010), «History and Theory of foreign policy», Lviv: Lvov. state. Inst latest techn. and control pan. them. Chornovil, 156 p.
2. Mazaraki, A. (2010), «Torgovlja: istorija, civilizacija, moral», Kyiv: Kniga, 2010. 624 p.
3. Odrin, O. (2014), «Ecology Economy antique states of Northern Black Sea» - Kyiv: Institute of History of Ukraine NASU, 321 p.
4. Radkau, J. (2014), «Nature and power. World History environment» / trans. N. Shtylmark, Moscow, Higher School of Economics, 472 p.
5. Plachinda, S. (1993), «Dictionary ancient Ukrainian mythology», Kyiv, Ukrainian writer, pp. 4-19.
6. «Essays on the diplomatic history of Ukraine» (2001), / ed. V. Smoliya, Kyiv, Alternative, pp. 9-16.
7. «Velichko S. – Ukrainian philosopher» (2004), «Political Science Encyclopedic Dictionary» / Ed. S. Shemshushenka, V. Babkin, V. Gorbatenko. – Kyiv: Genesis, pp. 66-67.
8. Borisenko, V. (2009), «Patterns and paradoxes Ukrainian Diplomacy (1654-1657)», Memory centuries, vol 5-6, pp.89-104.
9. Kissinger, G. (1997), «Diplomacy» [Trans. english. V. Lvov], Ladomir, M., p.16
10. Makeeva, E. (2016), «Formation and development environmental policy Russian state (XVII – beginning of XX century)», Ed. Saratov. University. Avg. History. The International relations, T. 16, vol 1, pp. 5-11.
11. Lypa, J. (1999), «Domination, work and order», Kyiv, T. 10, p. 12.
12. Rudnytsky, C. (1923), «Overview of national Ukraine», Berlin, Ukrainian word» Berlin, 141 p.
13. Krysachenko V. (2002), «Ukraine: nature and people», Kyiv, NISD, p. 14.
14. Tugan-Barnovsky, M. (2003), «Fundamentals of political economy» Science. Ed. SM Zlupko. – Lviv: Center Lviv National University of name I. Frank, p. 129.
15. Bohan, A. (2016), «Integrators environmental diplomacy», Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics, vol 5, pp. 19-29.

[1] *Волос* – бог достатку, покровитель торгівлі й купецтва, опікун усього тваринного світу; з розвитком скотарства стає одним з найголовніших богів (напр., в клятві русів грекам 945 р. зазначалось: «Клянусь богом,

у якого вірую, Перуном і Волосом...»); *Кралиця* – міфічний образ-тотем весни, весняне свято – знак священного пошанування навколишньої природи, своєрідне табу на вирубування дерев.

- [2] Стаття відображає результати дослідження автора в рамках науково-дослідної роботи, що виконувалась впродовж 2015-2017 рр. у Київському національному торговельно-економічному університеті за запитом Міністерства освіти та науки України («Стратегічне партнерство у вимірі економічної безпеки України» номер державної реєстрації 0116U000785).

Стаття надійшла до редакції 16.06.2017 р.

856 poligrafua
1237

SPORT

bigmir)net 1103 747

ТОВ "ДКС Центр"

Вропу